

Sosiaaliturva kohti perustuloa 2010-luvulla

Vihreiden linjapaperi perustulosta (hyväksytty puoluehallituksessa 20.8.2010)

Johdanto

Suomen sosiaaliturvajärjestelmää on kehitetty vuosikymmenten työllä lukemattomin pienin ja suurin uudistuksin. Vihreät arvostavat sen arvopohjaa ja saavutuksia ja haluavat olla mukana puolustamassa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Järjestelmämme ei kuitenkaan enää toimi. Se on vuosien saatossa koottu tilkkutäkki, jossa on noin sata erilaista etuusnimikettä, ja joka on täynnä reikiä ja epäloogisuuksia. Sosiaaliturva kohtelee ihmisiä eriarvoisesti riippuen heidän statuksestaan työelämässä. Lisäksi nykyjärjestelmä ei kannusta työntekoon, vaan päinvastoin tekee työllistymisen hyvin vaikeaksi ja muodostaa suuria kannustinloukkuja.

Vihreiden vastaus sosiaaliturvan ongelmiin on ollut jo pitkään perustulo. Perustulolla korvataan kaikki sosiaaliturvan vähimmäisetuudet, kuten työttömien perusetuudet, opintotuki ja minimivanhempainpäivärahat. Perustulon avulla sosiaaliturvasta saataisiin paljon nykyistä yhtenäisempi ja yksinkertaisempi. Työ- ja sosiaalihalinnossa voitaisiin keskittyä etuuspäätösten tekemisen sijasta ihmisten henkilökohtaiseen ohjaamiseen ja työkyvyn edistämiseen. Samalla kaikki pienetkin lisäansiot kannattaisi ottaa vastaan eikä työnteosta enää rankaistaisi. Tulonsiirtojen vaikutukset olisivat yksinkertaisempia ja helpommin ennakoitavissa, eikä etuuspäätöksien käsittelyn odottaminen johtaisi toimeentuloloukkuihin. Lisäksi kaikki saisivat paremmin heille kuuluvat etuudet myös tilanteissa, joissa omat voimavarat eivät riitä edunvalvontaan.

Siirtyminen nykyisestä sosiaaliturvasta perustuloon on sekä järjestelmän muutoksena että taloudellisesti itse asiassa melko pieni askel. Henkisesti perustulo kuitenkin vapauttaisi järjestelmäämme ja antaisi kansalaisille oikeuden itse määrittellä identiteettinsä joustamattomien luokittelujen sijaan. Demokratia ja Suomen perustuslaki lähtevät uskosta ihmiseen, mutta onko suomalainen yhteiskunta valmis siihen? Vihreät ovat!

Perustulo sekä korjaisi että täydentäisi nykyistä sosiaaliturvaamme. Se vapauttaisi ihmiset työskentelemään, opiskelemaan ja yrittämään uudella tavalla. Samalla erilainen kotona ja järjestöissä tehty työ saisi uuden arvostuksen ja mahdollisuuden. Perustulo takaisi perustoimeentulon kaikissa tilanteissa. Lisäksi työn vastaanottamisesta tulisi kaikille aina kannattavaa: työ lisäisi tuloja ja elintaso. Haastavissa elämäntilanteissa se antaisi vapauden valita tehdäkö lyhyempää päivää, jotta jaksaisi työelämässä pitkälle eläkeikään saakka. Harkiten toteutettuna perustulo lisäisi tehdyn työn määrää ja auttaisi parantamaan huoltosuhdetta, jonka avulla julkinen talous saataisiin uudestaan tasapainoon.

On myös ihmisiä, jotka eivät tule toimeen omalla työllään. Samalla on syntynyt vuokra- ja pätkätoiden markkinat, joille on ominaista, että työ tehdään mitä moninaisimmissa muodoissa. Lainsäädäntö ja työehtosopimukset periytyvät toisenlaisten työmarkkinoiden ajoilta, eivätkä monien parannusten jälkeenkään vastaa kaikkiin uudentyyppisten työn teettämistapojen ongelmiin. Työttömillä puolestaan on vastassaan järjestelmä joka käytännössä evää heiltä mahdollisuuden parantaa taloudellista tilannettaan. Perustulolla olisi mahdollista saada ihmisten tarpeet ja työn tarjonta kohtaamaan aivan uudella tavalla.

Perustulo toisi myös yrittäjille paremman muutosturvan. Erityisesti perustulo parantaisi - usein ilman muodollista palkkaa yrityksessä työskentelevän - yrittäjäpuolison nykyään hankalaa

asemaa. Yrittäjä kantaa aina toimintansa riskit, mutta perustulo helpottaisi erityisesti siirtymätilanteita yrittäjyyteen ja siitä pois. Henkilökohtaisena tulona perustulo ei myöskään vääristäisi yritysten välistä kilpailua. Sen sijaan se voisi ainakin osittain korvata nykyisen starttirahan. Perustulo helpottaisi myös osa-aikaisen yritystoiminnan harjoittamista esimerkiksi ansiotyön tai opiskelun ohella.

Perustulo tulee myös nähdä keinona jakaa yhteistä vaurautta. Perustuloa on esitetty oikeudenmukaiseksi tulonjaon malliksi jo 1700-luvulta lähtien. Edelleen sen käyttöönotosta käydään innoittavaa keskustelua eri puolilla maailmaa ja Suomessakin sitä on kannatettu kautta koko poliittisen kentän. Monissa maissa on tehty pienimuotoisia kokeiluja.

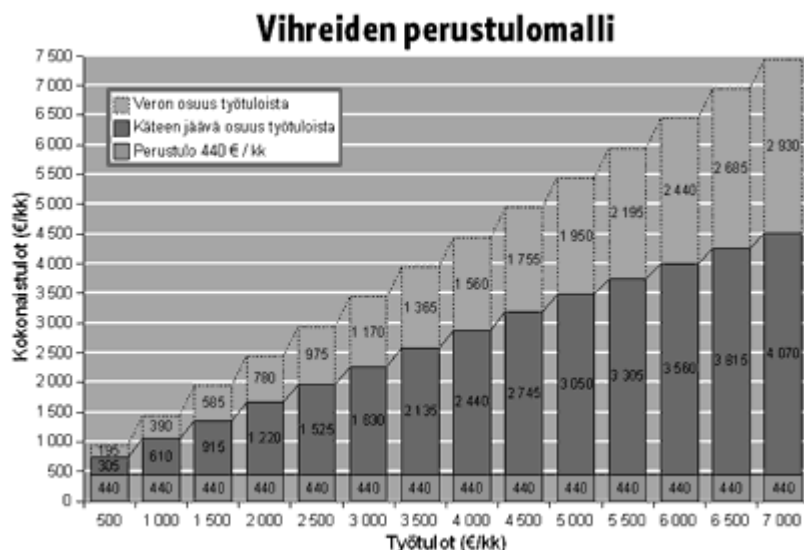
Perustulo ei tietenkään ratkaise kaikkia ongelmia, sillä usein perustoimeentulon turvaavan etuuden lisäksi tarvitaan asumistukea ja muita tukimuotoja. Myöskin ne ihmiset, jotka eivät voi tehdä työtä tarvitsevat perustulon lisäksi tukea, kuten sairauspäivärahaa. Se, että myös muita tulonsiirtoja tarvitaan perustulon ohella, ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö nykyiset minimietuudet kannattaisi korvata perustulolla.

Tämä paperi on Vihreiden vuonna 2007 esittelemän perustulomallin täsmennys ja ehdotus siitä, miten suomalaisen yhteiskunnan tulee edetä kohti perustulon käyttöönottoa.

Vihreä perustulomalli

Vihreät esittivät perustulomallinsa 2007. Se laskettiin Kelan mikrosimulaatiomallinnuksen avulla kustannusneutraaliksi ja toteuttamiskelpoiseksi malliksi siitä, miten suomalainen sosiaaliturva voitaisiin järjestää aivan uudella tavalla oikeudenmukaiseksi ja kannustavaksi. Malliin ja sen laajoihin perusteluihin voi tutustua osoitteessa www.vihreat.fi/perustulo.

Vihreiden esittämässä mallissa perustulo on verovapaa etuus, joka maksetaan kuukausittain jokaiselle Suomessa asuvalle Suomen kansalaiselle. Vuoden 2007 mallissa kustannusneutraali etuustaso oli 440 euroa kuukaudessa. Tuloverotus muutettaisiin kaksiportaiseksi. Alle 5000 euron kuukausituloista veroa maksettaisiin 39 prosenttia ja sen ylittävistä ansioista 49 prosenttia. Summiin sisältyy sekä valtion- että kunnallisvero. Koska jokaiselle maksettaisiin verovapaa perustulo, pienituloisten ja useimpien keskituloisten veroprosentti laskisi nykyisestä. Kaksiportaisen verotuksen ja perustulon yhdistelmä säilyttää oikeudenmukaisen tulonjaon kannalta tärkeän tuloverotuksen tosiasiallisen progressiivisuuden.

Kuva: Vuoden 2007 perustulomalli.

Esimerkiksi
 1 000 euron tuloista jää käteen 1 050 euroa (610 euron nettopalkka + 440 euron perustulo), jolloin laskennallinen veroprosentti on -5. Vastaavasti 3 500 euron tulosta jää käteen 2 575 euroa, jolloin laskennallinen veroprosentti on 26.

Edelleen Vihreät esittivät, että eläkeläisillä perustuloon liitettäisiin 600 euron veroton vähimmäiseläke. Yli 600 euron eläkettä nauttivien osalta perustulo, kansaneläke, ansioeläke ja verotus sovitettaisiin niin, että eläkkeestä jäisi käteen yhtä paljon kuin nykyisin.

Vuoden 2007 mallissa ympäristöverotusta esitettiin korotettavaksi miljardilla eurolla. Näin perustulouudistuksesta tulisi valtion ja kuntien kannalta kustannusneutraali ja työn todellinen verotus useimmilla ihmisillä laskisi. Malli osoitti, että siirtyminen perustuloon on taloudellisesti mahdollista ja jopa järkevää.

Jos vuoden 2007 malliin lisätään ansiotason nousu, olisi nyt vuonna 2010 perustulon suuruus noin 500 euroa. Se vastaisi verovapaana tulona suurin piirtein nykyisiä minimietuuksia.

Perustulon käyttöönotto ei sinällään muuta yhteiskunnan tulonjakoa, vaan siitä päätetään erikseen, kun päätetään verotuksen ja tulonsiirtojen tasosta. Nostamalla perustulon määrää ja verotusta kiristämällä pystytään tasaamaan tuloeroja. Suomessa monet sosiaalivetot ovat jääneet pahasti jälkeen hinta- ja palkkakehityksestä ja Vihreät ovatkin esittäneet niiden nostoa. Nykyisellä hallituskaudella monia etuuksia on nostettukin ja etujen nostamista tulee Vihreiden mielestä jatkaa.

2007 laskettu malli oli julkisen talouden kannalta kustannusneutraali. Sen jälkeen on tehty erilaisia etuisuuskorotuksia ja veronkevennyksiä. Tämä vaikuttaa siihen, mikä veroprosentti nykyisin olisi kustannusneutraali, mutta merkittävää muutosta ei ole. Julkisen talouden tasapaino on ongelma riippumatta perustuloon siirtymisestä.

Mitä on tapahtunut kolmessa vuodessa?

Vihreät esittivät perustulomallinsa vuonna 2007. Sen jälkeen taloudellinen tilanne sekä maailmassa että Suomessa on muuttunut. Valtio ja kunnat velkaantuvat, ja julkisen talouden saattaminen uudelleen tasapainoon on haastava tehtävä. Julkisen talouden tasapainottaminen vaatii, että työttömyys saadaan vähenemään, työllisten määrää lisätään ja saadaan varsinkin syrjäytymisvaarassa olevat nuoret kiinni työhön ja elämän hallintaan.

Viime hallituskauden alussa koottiin SATA-komitea, jolle annettiin tehtäväksi uudistaa sosiaaliturvaa ja poistaa epäkohtia. Alun perin komitealle annettu tehtävä oli kunnianhimoinen ja sisälsi elementtejä, jotka toteutuessaan olisivat olleet askeleita perustulon suuntaan. Komitean työskentelyn aikana talouden näkymät kuitenkin heikkenivät, ja etenkin työmarkkinajärjestöt suhtautuivat uudistuksiin konservatiivisesti. Lopulta esitykset rajoittuivat nykyisen järjestelmän epäkohtien korjaamiseen. Komitealta puuttui rohkeutta lähteä uudistamaan sosiaaliturvan ja verotuksen perusrakennetta.

Vihreät ovat hallituksessa toimineet määrätietoisesti sen puolesta, että perustuloa toteutetaan pienin askelin. Hallitus onkin tehnyt mittavia uudistuksia perusturvaan. Tärkeimpiä niistä on vuonna 2011 käyttöön otettava takuueläke, joka perustulon lailla turvaa kohtuullisen tason pieniin eläkkeisiin. Eläkeläisten verotusta on kevennetty, ja kunnallisverotuksessa perusvähennys on korotettu 2250 euroon eli enemmän kuin hallitusohjelmassa oli sovittu.

Lapsilisä on korotettu ja lapsilisä ja muut indeksisuojan ulkopuolella olevat perusturvaetuuudet sidottu kuluttajahintaindeksiin. Opintotukea on nostettu 15 prosentilla ja opiskelijoiden vapaasti ansaittavan tulon rajaa nostettu. Opintotuen asumislisästä on poistettu puolison tuloja koskeva tarveharkinta. Apurahansaajien sosiaaliturvaa on parannettu. Monia lapsiperheiden

taloudellisia tukia on korotettu. Vanhempainpäivärahaa on korotettu selvällä tasokorotuksella työmarkkinatuen tasolle.

Edellä mainitut uudistukset ovat tuoneet nykyiseen sosiaaliturvajärjestelmään perustulon hyviä ominaisuuksia ja poistaneet joitain suuria epäkohtia. Silti perustulo on nyt vuonna 2010 entistäkin ajankohtaisempi. Suomalaisen yhteiskunnan suurimpia ongelmia on huoltosuhde, joka kuvaa sitä, kuinka suuri osa ihmisistä käy töissä. Perustulon avulla työssäkäyvien määrää voitaisiin nostaa, kun erilainen pienimuotoinen remontti-, huolto, hoiva- ja aputyö tulisi kannattavaksi. Samalla työn olisi mahdollista jakaantua tasaisemmin kaikkien kesken ja edistettäisiin ihmisten työssä jaksamista. Nyt tilanne on se, että toiset ovat hukkumassa työtaakkansa alle samalla kun suuri osa suomalaisista on työttömänä - ja näistä työttömistä osa vain systeemimme joustamattomuuden takia.

Miten perustuloa tulee edistää seuraavalla hallituskaudella?

Vihreät haluavat jatkaa kuluvalle hallituskaudella aloitettua määrätietoista työtä perusturvan uudistamiseksi. Tavoitteena on edelleen, että Suomi ottaa perustulon käyttöön. Seuraavan hallituksen tulee kirjata ohjelmaansa tavoitteeksi perustuloon siirtyminen ja päättää sen vaatimista toimenpiteistä. Samalla sosiaaliturvan uudistamista perustulon suuntaan on jatkettava. Perustulon suuntaan voidaan siirtyä askel askeleelta ja uudistaa vastuullisesti sosiaaliturva- ja verojärjestelmää siten, että vaikutukset niin julkiselle taloudelle kuin yksityisille ihmisillekin ovat toivottuja.

Vihreiden vuonna 2007 esittämät askeleet kohti perustuloa olivat seuraavat:

1. Alle 1000 euron kuukausitulot pitää tehdä verovapaiksi.

Mitä on päätetty:

Kunnallisveron perusvähennys on korotettu 2250 euroon. Verotuksen painopistettä on siirretty työn verotuksesta ympäristöverotukseen.

2. Sosiaaliturvajärjestelmää pitää yhtenäistää, eri etuuksilla eläviä ei pidä asettaa eriarvoiseen asemaan, perusturvan tasoa on korotettava.

Mitä on päätetty:

Vähimmäissairauspäiväraha sekä äitiys- ja vanhempainpäiväraha on korotettu työmarkkinatuen tasolle, jolloin opintotukea lukuun ottamatta kaikki vähimmäistoimeentuloa turvaavat etuudet ovat yhtä suuria. Opintorahaa korotettiin 15%:lla.

3. Sosiaaliturvan ja työn yhdistämistä on helpotettava ja tuloloukkuja vähennettävä.

Mitä on päätetty:

SATA-komitea esitti, että työmarkkinatuessa luovutaan asteittain tarveharkinnasta. Uudistus tarkoittaisi, että puolison tai vanhempien tulot eivät enää vaikuta tuen määrään. Vihreät ajaa tämän toteuttamista. Sosiaalietuuksien henkilökohtaistaminen on tärkeä askel kohti perustuloa.

4. Yrittäjien ja apurahaa nauttivien sosiaaliturvaa on vahvistettava samalle tasolle kuin palkkatyötä tehneillä.

Mitä on päätetty:

Taiteilijoiden ja apurahaa saavien sosiaaliturva uudistettiin oikeudenmukaiseksi.

Seuraavat askeleet kohti perustuloa:

Perusturvan parantaminen

Tällä hetkellä ansiosidonnaiset etuudet ja perusturva on kytketty toisiinsa niin, että parannukset perusturvaan edellyttävät lisäystä ansiosidonnaisiin etuuksiin. Tämän johdosta perusturvan parantaminen on suhteettoman kallista. Tämä epäoikeudenmukainen kytkös pitää viipymättä purkaa. Vähävaraisten perusturvan parantaminen ei ole pois niiltä, jotka ovat vakituisessa työssä.

Toimeentulotuen perusosan maksatuksen siirtäminen Kelalle

SATA-komitean enemmistö kannatti toimeentulotuen maksatuksen siirtämistä kuntien sosiaalitoimistoilta Kelalle. Tämä on edelleen Vihreiden tavoite. Kysymys on kaikille lain mukaan kuuluvasta viimesijaisesta perusturvasta, joten on oikein ja järkevää, että siitä vastaa kunnan sijasta valtio. Uudistus vähentää merkittävästi byrokratiaa ja kuittien käsittelyä, kun suuri osa tarvittavista tiedoista saadaan suoraan Kelan tietojärjestelmistä. Samalla kuntien sosiaalitoimistot voivat keskittyä varsinaiseen sosiaalityöhön.

Työmarkkinatuen tarveharkinnasta luopuminen

Työmarkkinatuen puolison ja vanhempien tulojen mukaan tehtävästä tarveharkinnasta tulee luopua SATA-komitean ehdotuksen mukaisesti (kts. edellä).

Kunnallisverojen vähennysten nostaminen

Vaikka vähennystä on nostettu viime hallituskaudella, on työ kesken. Nyt verovähennys on 2250 euroa vuodessa, ja vähennystä on syytä korottaa reilusti.

Aktiivinen ote työllistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn

Samalla kun oikeutta perustoimeentuloon pitää parantaa, on lisättävä aktiivisia toimia niiden käytettäväksi, joiden ongelmia pelkkä raha ei ratkaise. Kun toimeentulon saamisen byrokratiaa vähennetään, jää viranomaisille aikaa ihmisten aktiiviseen auttamiseen. Suomessa on käytössä ja ehdotettu monia erilaisia aktiivisia työllistämistoimia. Niitä tulee kehittää jatkossa entistä vaikuttavammiksi. Perustulon käyttöönotto ei poista tarvetta aktiiviselle sosiaalityölle ja työllistämistoimille eikä myöskään tee sitä mahdottomaksi. Tarvitaan erilaisia aktivointilisiä, etenkin jotta tavoitettaisiin syrjäytymisvaarassa olevat nuoret niiden ohjausresurssien piiriin, jotka etuuskäsittelystä vapautuisivat.

Työn ja työttömyysturvan parempi yhteensovittaminen

Sata-komiteassa edettiin heikoimmin pienituloisten työn kannattavuuden parantamisessa. Nykyisin työttömältä jää keskimäärin vain 37 % käteen lyhytaikaisesta työstä työttömyysturvan leikkautuessa. 15 % työttömistä on sellaisessa kannustinloukussa, että palkasta jää alle 20 % käteen. Kannustinloukut johtavat pitkittyvään työttömyyteen. Vihreät edistävät erilaisia ratkaisuja, joilla tätä yhteensovitusta parannetaan. Esimerkkeinä tällaisista ratkaisuista on työmarkkinatuen ja ansiotulojen yhteensovitusprosentin laskeminen tai erillisen työllistymislisän maksaminen lyhytaikaisesta työstä.

Perustulokokeilu

Suomessa perustulon vaikutuksia on laskettu lähinnä mikrosimulaatiomallien avulla. Niiden avulla ei kuitenkaan pystytä laskemaan perustulon dynaamisia vaikutuksia, eli sitä, miten ihmisten käyttäytyminen muuttuisi, jos nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä korvattaisiin perustulolla. Luotettava tapa saada selvyyttä perustulon vaikutuksista suomalaiseen yhteiskuntaan on kokeilla sitä. Vihreät katsovat, ettei meillä ole varaa olla kokeilematta perustuloa.

Suomi tarvitsee perustulon!

Yhä useampi kyseenalaistaa sen, että määrittelemme itsemme kasvavan kulutuksen ja yhä kiireisemmän palkkatyön ehdoilla. Perustulon turvin ihmiset voivat suunnitella elämäänsä rohkeammin, ja tehdä valintoja, jotka eivät aina ole nykyjärjestelmän puitteissa mahdollisia. Yhteiskuntaan syntyy uusia ajatuksia, uusia työmahdollisuuksia ja uutta energiaa. Hyvinvointia voidaan luoda vain yhteiskunnassa, jossa ihmiset luottavat tulevaisuuteen. Siksi perustulo.